

Orta Çağ'da Sâkîlik: Memlûk Devleti Özelinde Bir İnceleme (648-923/1250-1517)

Murat Erkoç*

Araştırma Makalesi

* Dr. Öğr. Üyesi, Hasan
Kalyoncu Üniversitesi,
Gaziantep/TÜRKİYE
murat.erkoc@hku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0640-6493

Geliş: 6 Ocak 2025
Kabul: 10 Haziran 2025
Yayın: 10 Kasım 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Memlûkler özelinde siyasî ve askerî hayatta mühim rol oynayan sâkîlerin devletin muhtelif kademelerindeki fonksiyonlarına tarihsel bir bakış açısı ile yaklaşmaktır. Sâkîlik, kadim dönemlerden beri meliklerin sarayı ve eşrafların evlerinde hizmet eden değerli mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir. Kelime olarak efendisine kadeh içerisinde içki sunan hizmetçi olarak nitelendirilen sâkîlik, Abbâsîler ile meslek haline geldikten sonra Müslüman Türk Devletlerinde de görülmeye başlamıştır. Türk melikler döneminde muteber bir kimlik kazanmaya başlayan sâkîlerin hükümdara oldukça yakın bir konumda yer aldıkları gözlemlenmiştir. Nitekim Muhammed b. Kalavun'un kendi yetiştirmesi olduğu için Nâsırîyye memâliki olarak isimlendirilen emirlere merkezî bürokraside naiplik derecesi tevdi edilmiştir. Sultanlarla beraber savaşlarda bulunan sâkîlerin güçleri ve etkinlikleri dönemsel olarak farklılık göstermiştir. Mısırlı tarihçilerin kıymetli bilgiler ihtiva eden eserlerinin tetkiki yapılarak incelediğimiz bu çalışmada sâkîlerin içki sunmaktan daha ziyade devlet adamları vasıfları ile öne çıktıkları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sâkî, Memâlik, Muhammed b. Kalavun, Memlûk Devleti, Mısır

The Role of Sâkî in the Middle Ages: A Study in the Mamluk State (648-923/1250-1517)

Research Article

* Dr., Hasan Kalyoncu
University, Gaziantep/TÜRKİYE
murat.erkoc@hku.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0640-6493

Received: 6 January 2025
Accepted: 10 June 2025
Published: 10 November 2025

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

The purpose of this research is to approach the functions of the Sâkî, who played an important role in the political and military life of the Mamluk state, at various levels of the state from a historical perspective. The Role of Sâkî has been accepted as one of the valuable professions that served in the palaces of the kings and the houses of the notables since ancient times. The role of Sâkî, which is defined as a servant who serves his master a drink in a goblet, became a profession with the Abbasids and then began to be seen in the Muslim Turkish States. It has been observed that the role of Sâkî, who started to gain a respected identity during the Turkish kings was in a position very close to the sultan. Indeed, since Muhammad b. Qalawun was his teacher, and the emirs, who were called Nâsırîyye memâliki, were given the degree of regency in the central bureaucracy. The power and influence of the sâkîs, who took part in military campaigns alongside the sultans, varied periodically. In this study, which we examined by examining the works of Egyptian historians that contain valuable information, it is revealed that the role of Sâkî was more prominent with their statesmanship than serving drinks.

Keywords: Sâkî, Memâlik, Muhammed b. Kalavun, Mamluk State, Egypt.

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atf - Cite: Erkoç, Murat. Orta Çağ'da Sâkîlik: Memlûk Devleti Özelinde Bir İnceleme (648-923/1250-1517). *History Studies* 17, no. 4 (2025): 977-992.

Giriş

Sâkîlik, kadim dönemlerden beri meliklerin sarayı ve eşrafların evlerinde hizmet eden en değerli mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir. Kelime olarak efendisine kadeh içerisinde içki sunan hizmetçi olarak nitelendirilen sâkîlik, Arap dünyasında özellikle Abbâsîler döneminde yaygın bir meslek haline gelmiş ve bu mesleği ifa edenler devlet kademesinde mühim vazifeler üstlenmişlerdir. Nitekim saray büyükleri içerisinde silâhdâr (merasimlerde sultanın silâhını taşıyan ve hükümdara ait silâhları muhafaza eden görevlidir), abdâr (ibrik ve leğen tutarak sultana hizmet edenlerden sorumlu olan kişidir), çaşnigîr, şarapdâr, câmedâr (Eyyûbîler / Memlûkler döneminde sultanın resmi kıyafetlerinin tertiplenmesinden ve taşınmasından sorumlu olan kişilere verilen ünvandır) ve sâkîlerin yer aldıkları ifade edilmiştir.¹ Gazneliler, Hârizmşahlar ve Selçuklular gibi Müslüman Türk Devletlerinde yayılım göstermesinde Abbâsî kültürünün tesiri olduğu söylenebilir. Sultan Melikşah'ın sarayında önemli mevkilere getirilen Hârizmşahların kurucusu Kutbüddin Hârizmşah'ın babası Anuş Tegin,² Melikşah'ın sâkîsi olarak hizmet etmiştir.³ Diğer taraftan Selçuklu Devleti'nin emirlerinden bu görevi ifa eden Karaca da siyasi hayatta mühim rol oynamıştır.⁴

Sâkîlik, sarayda önemli bir işlev gördüğü için onlara ait sanat eserlerinin sayısı bir hayli fazladır. Nitekim Mısır, Irak ve Suriye'de 806/1407'e ait türbe ve duvarlarda sâkîlere yönelik rastlanılan motiflerde sağ elde kadeh, sol elde ise Reccâce (رجاجة) adı verilen çalkalayıcı ile efendilere yapılan sunumlar yer almaktadır. Bu tasvirlerin Memlûkler döneminde sâkîlere ait özgünlük kazanmasındaki temel sebep sâkîlik mesleğinin seçkin bir statüye sahip olmaya başlaması ve sayılarındaki artışın bir hayli fazlalığıdır.⁵ Hilafet sarayında bu mesleği icra edenler, şarap sunmalarına rağmen ilerleyen süreçlerde meliklerin sofralarından mesul olmuşlardır.⁶ Sâkîlik görevini üstlenen baba ya da kardeşlerin bu mesleği miras olarak bıraktıkları görülmektedir. Lakabı Ahmed es-Sâkî olan ve nesep olarak Batı Moğol kabilesinden Oyratlara nispet edilen Bektemur es-Sâkî'nin vefatından sonra kardeşi Emîr Eynek es-Sâkî devam etmiştir.⁷

Bu çalışmanın hazırlık aşamasında imkânlar dâhilinde detaylı bir kaynak taraması gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de Memlûkler özelinde ya da Orta Çağ döneminde sâkîlik üzerinde bir çalışma tespit edilemediği için temel kaynak olarak Arapça eserler tetkik edilmiştir. Memlûk tarihinde hem devlet kademesinde hem de sosyal hayatın muhtelif yerlerinde mühim rol oynayan sâkîlerin konumları, sultanlarla olan ilişkileri, siyasî ve askerî faaliyetleri ana kaynak ve araştırma eserlerden faydalanılarak ortaya koyulacaktır. Tüm bu veriler ışığında makalenin Orta Çağ'da sâkîliğe yönelik araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

¹ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Altay Köymen, "Alp Arslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilâtı", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 4, no. 6 (1966): 1-99.

² Abdülkerim Özaydın, "Kütübdin Hârizmşah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002) 26:484-485.

³ Hasan el-Başa, *el-Fünunû'l-İslâmiyye ve'l-vezaîf âla'l-âsarî'l-Ârabiyye*. (Kahire: Nehdetü'l-Mısır, 1385/1966) 2:577; Semah Abdülmunim es-Selâvî, "Vazîfetü's-Sâkî fî'l-Âsri'l-Memlûkî," *el-Cemiyetü'l-Mısriyye li'd-Dirâseti'l-Târîhiyye* 1 (1432/2011): 90.

⁴ Kivâmüddîn Ebû İbrâhîm el-Bündârî, *Kitâbü târîhi devleti Âli Selçûk*, Kahire: Kütübi'l-Arabiyye, 1317/1900) 113.

⁵ Başa, *el-Fünunû'l-İslâmiyye*, 577; Selâvî, "Vazîfetü's-Sâkî", 59.

⁶ Ebû'l-Abbâs el-Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ*, (Kahire: Matbâatü'l-Emirîyye, 1332/1914) 5:454.

⁷ Ebû'l-Fazl el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1414/1993) 1:433.

1. Memlûk Sarayında Sâkîler

Sultanın en yakın hizmetinde bulunarak sofrayı hazırlayanlar hasekilerdir.⁸ Memlûk devlet adamı ve tarihçi İbn Şâhin, Muhammed b. Kalâvûn'un hilafetinin ilk dönemlerinde kırk civarındaki hasekilerin bine ulaştığını ve bunlar içerisinde sâkîlerinde yer aldığını belirtmiştir.⁹ Mısırlı tarihçilerin eserleri tetkik edildiğinde sâkîlerin büyük bir çoğunluğunun haseki oldukları söylenebilir. Nitekim Sultan Baybars el-Bundukdârî'nin üç bin fars ve tatardan oluşan kölelerinden en yüksek mevkîe sahip olan hasekiler içerisinde silâhdâr, câmedâr ve sâkîler bulunmaktadır. Fars kökenli olan sâkîlerin sayılarının on-yirmi arasında değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir. Bunlar içerisinde Keremun, onun oğlu Bektaş, Emîr Seyfeddin Bektevet, Seyfeddin Kûrayî, onun oğlu Şemseddin Aksungur, onun oğlu Tûrtas, Burcek el-Mebtelî, Cûbrûk, Sağan, Emîr Seyfeddin Aytamış es-Sâkî, Emîr Satılmış es-Sâkî, Salîğa, Baseğiyye, Tûkeyye, Sonkarca, Karakuş ve Emîr Aydemir yer almaktadır.¹⁰ Memlûk Devleti'ne siyasî, iktisadî ve kültürel açıdan en ihtişamlı dönemini yaşatan Muhammed b. Kalavun'un önde gelen emirlerinden Kutluboğa el-Fahrî es-Sâkî en-Nasrî ve Taştumur es-Sâkî haseki sâkîlerdendir.¹¹ Küçük yaştan itibaren Memlûklerin hizmetinde yer alan Emîr Barsbay b. Abdullah el-Müeyyed es-Sâkî de uzun bir süre haseki ve sâkîlik görevlerini üstlendikten sonra ömrünü el-Melikü'z-Zahir Ebû Saîd'in hizmetine adanmıştır.¹² Melik en-Nâsır Ebû's-Seâdât Ferec ve el-Melikü'z-Zahir Ebû Saîd'in haseki ve sâkîliğini yapan bir diğer emir Temurbay b. Abdullah es-Sâkî en-Nasrî'dir.¹³

Muhtelif lakaplara sahip olan sâkîler, sultanlara hizmet edenlerin sorumlusu olmuşlardır. Nitekim Akvaş mahlası ile bilinen Emîr Abdülmü'min b. Abdullah es-Sâkî, şâban ayında Memlûk Sultanı Şeyh el-Mahmûdî'nin Re's-i Nevbeti's-Sika'sı (رأس نوبة السقا) (kapıkulu askerlerinin komutanlığını üstlenen görevli) olduğu ifade edilmiştir. İbn Tağrıberdî, vücudunda çıkan bir yaradan dolayı öldüğünü belirtmiştir.¹⁴ Diğer taraftan emirler arasında güçlü bir yapıya sahip olan Emîr Miskal es-Sudanî ez-Zâhir Çakmak el-Habeşî es-Sâkî de vefatına kadar vazifesini sürdürmüştür.¹⁵

Memlûkler döneminde çok uzun bir süre gelenek olarak sürdürülen ve Eyyâmü'l-Mevakîb (ایام المواقب) olarak bilinen sultanın geçit töreninde hazırlanan sofrada envai yemekler ve meşrubatlar bulunmaktadır. Saraydaki en büyük sofraların bu törende kurulduğunu söyleyen Kalkaşendî ve İbn Şâhin, kadı ve kalem erkânı dâhil bütün hizmetlilerin yer aldığını; baş masaya oturan sultanın sağında ve solunda emirlerin bulunduğunu; az bir miktar yiyip kalktıktan sonra misafirlerin yeme-içmeye başladıklarını ifade etmişlerdir.¹⁶ Ayrıca İbn Şâhin,

⁸ Yakın ve özel sohbet arkadaşı anlamına gelen haseki, saray ve askerî teşkilattaki muhtelif görevler için kullanılan unvan olup Memlûk Devleti'nde sultanın en yakınında bulunan köleleri ifade etmiştir. Sultanın sarayında hizmet için ayrılan kabiliyetli kölelere ise hasekiye denilmiştir. Bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan "Haseki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) 16:368-369.

⁹ Garsüddîn Halîl ez-Zâhirî, *Zübdetü keşfi'l-memâlik ve beyânî't-turuk ve'l-mesâlik*. thk. Bolis Ravis, (Paris: Matbaatü'l-Cumhuriyye, 1311/1894) 116.

¹⁰ Ebû Abdillâh İzzüddîn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*. thk. Ahmed Hatit, (Beyrut: Cem'iyetü'l-Musteşrin el-Almanya, 1403/1983) 337-338.

¹¹ Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine*, 3:250; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 62.

¹² Ebû'l-Hayr es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992) 3:10.

¹³ Ebû'l-Mehâsin Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kahire*. thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl, Fehîm Muhammed Şeltût (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1392/1972) 16:154.

¹⁴ Ebû'l-Mehâsin Tağrıberdî, *ed-Delîlü's-şâfi' ale'l-Menheli's-sâfi*. thk. Muhammed Şültut, (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1418/1998) 1:214-215; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 62.

¹⁵ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 6:239.

¹⁶ Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ*, 4:56; İbn Şâhin, *Zübdetü keşfi'l-memâlik*, 86-87.

bu törenlerin pazartesi ve perşembe günleri yapıldığını; Mevakîbu'l-İstablî (مواعيد الاصطبل) törenlerinin ise genellikle cuma günleri olduğunu; ancak muayyen günlerde perşembe ve salı günleri de yapıldığını belirtmiştir.¹⁷ Evlilik, hastalık, şehzadelerin sünnet merasimleri, sultanların ya da büyük emirlerin cenazelerindeki hazırlıkların da bu minval üzerine gerçekleştiği söylenebilir. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus gelen misafirlere meşrubat ikram eden sâkîlerin birkaç gün süren taziyelerde hazır bir şekilde beklemeleridir.¹⁸ Yiğitliği, adil ve cömertliği ile bilinen Selâhuddîn Halîl b. Kalavûn,¹⁹ yüksek bir tahta direk üzerinde ok veya tatar yayı ile atıcılık yapılan ve kaynaklarda kabak oyunundan²⁰ sonra görkemli sofralar kurdu muştur.²¹ Ayrıca Kahire'nin doğusundaki çıkış kapısında yer alan Meydanü'l-Îd, Meydanü'l-Ahdar, Meydanü's-Sibak ve Meydanü'l-Esved (Meydanü's-Sultan Melik ez-Zâhir Beybars Bundukdârî) arenasında gerçekleştirilen gösteriler esnasında sâkîler; emirlere altın, gümüş ve kristal kaplardan şekerli içecekler ikram etmişlerdir. Askerler ise sayısı yaklaşık yüz civarındaki meşrubatlarla dolu havuzlardan içmişlerdir.²² Memlûk sultanları sadece özel törenlerde değil, huzura kabul edilen elçilere de ikramlarda bulunmuşlardır. Nitekim Muhammed b. Kalavun, Emir Temerbuğa ve oğlu Emir Zan ile kendisini ziyaret eden elçiyle hediyelerden on dört yük beygir, on kuş ve yedi köle üzerine bir müddet sohbet ettikten sonra ona bolca ikramlarda bulunmuştur. Mısırlı tarihçi İbnü'd-Devâdârî, yemeğin bitiminde odaya giren sâkînin meşrubatlar sunduğunu dile getirmiştir.²³

Sultanların şarap ve yemeklerinin tadına bakılmasında Emir-i Caşnigîr sorumlu olurken²⁴ sâkîler de yemek ve şarapları takdim etmişlerdir. İçeceklerin sorumluluğunu ise Emir-i Şarapdâr üstlenmiştir. Bu görevliler yiyecek ve içeceklerin tadı ve kalitesinin yanında zehirli olup olmadığından da sorumluydular. Nitekim kaynaklar, Sultan Baybars el- Bundukdârî'nin ölümü ile alakalı olarak Anadolu seferi sonrasında kutlama yapan Baybars'ın ölümüne hizmet eden bir sakinin bir hata sonucu yanlışlıkla verdiği zehirli kupa sebebiyle öldüğünü ifade etmişlerdir.²⁵ Memlûk sultanlarının yemek saatlerinin muayyen olmamasının temel sebebi sabah kahvaltısını yapmamalarıdır. (el-Hâs الخاص/ et-Târi الطارئ) olarak bilinen öğle ve akşam olmak üzere iki öğün beslenmişlerdir. Yemekten sonra sâkîler, şekerli meşrubatlar sunmuşlardır.²⁶ Diğer taraftan Şaraphaneşâd'lı ise şarap, tatlı ve meyvelerin satın alınmasından mesuldür. Sultana takdim edilen yiyecek ve içeceklerin sıhhat açısından tekit edilmesi gerektiği için bu vazifeyi şaraphane şâdın yanı sıra Emirü's-Sâkiler üstlenmişlerdir.

¹⁷ İbn Şâhin, *Zübdetü keşfi'l-memâlik*, 86.

¹⁸ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 63.

¹⁹ Halîl b. Kalavûn hakkında bkz. Abdülkerim Özaydın, "Halîl b. Kalavûn," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) 15:319-320.

²⁰ Mısırlı Tarihçi Makrîzî, kelimenin Türkçe olduğunu söylemiştir. Bkz. Ebû Muhammed el-Makrîzî, *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-(fi) zikri'l-hıtat ve'l-âsâr (el-hıtatü'l-Makrîziyye)*. (Mısır: Matbaatu'n-Nil, 1325/1908) 180; Kabak oyunu ile meşhur olan sultanın el-Melik ez-Zâhir Beybars Bundukdârî'nin arenalar inşa etmiştir. Said Abdülfettah Aşûr, *el-Cemû'l-Mısri asri selâtinü'l-memalik*. (Kahire: Dâru'l-Nehdetü'l-Arabiyye, 1412/1992) 78.

²¹ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 63.

²² Makrîzî, *Hıtatü'l-Makrîziyye*, 180, 182-183.

²³ Seyfüddîn Ebû Bekr ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer ve câmi'u'l-ğurer*. thk. Hans Robert, (Kahire: Basım Yeri Belirsiz, 1379/1960) 9:351.

²⁴ Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ*, 5:460.

²⁵ Detaylı bilgi için bkz. Süleyman Özbek, *Moğolları durduran Türk Sultan Baybars*, (Ankara: Berikan Yayınları, 2018), 155-156.

²⁶ Ebû'l-Abbâs Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*. (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1350/1931) 8:221-222; Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ*, 4:56.

Nitekim Emîr Ahmed b. Bedlîk es-Sâkî ve Emîr Bektemur, Muhammed b. Kalavun'un Şaraphaneşâd'ı olarak görev almışlardır.²⁷

Türk melikler döneminde muteber bir kimlik kazanan sâkîliği yapmacık tavırları yüzünden en kötü mesleklerden biri olarak nitelendiren Sübkî, iki hususla hatırlandığını söylemiştir. Bunlardan biri Allah'a ve ahiret gününe iman edenlerin yasak ameller işlemelerine hizmet ederek onların adil bir şekilde hüküm vermelerinden uzak durmalarını sağlayanlardır. Bu hususta emirlerin meclis toplantılarında raiyeye yönelik vereceği hükümlerde içkinin tesiriyle adil olmadıklarını belirtmektedir. Diğerisi ise hukukun korunmasına hizmet edenlerdir. Öyle ki devlete düşman olanların içeceklerine zehir koyarak öldürdüklerine dair kayıtlar bulunmaktadır. Müellif, Memlûk sarayında bu şiar üzerine hizmet edenlerin çokluğuna dikkat çekmektedir.²⁸ Ancak bu durumun istisnâ olduğu sarayda itibarlı ve sevilen bir kişi olan Nasır Ferec, Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî ve Eşref Barbsay'ın sâkîliğini üstlenen Feyrûz er-Rumî es-Sakî'de görülmektedir. Eşraf Barsbay'ın yönetiminde anlaşmazlıkların yaşandığı dönemde kendisinden şarap istediğinde sultanın hastalığını ve oruçlu olmasını bahane ederek takdim etmemiştir. Bunun üzerine şarabın zehirli olduğunu zanneden sultanın arkadaşı İbnü'l-Afîf'in talimatı ile öldürülmüştür.²⁹

Kaynaklar incelendiğinde davul, nefesli çalgı (borazan) ve klakson gibi çalgı aletlerden vazifeli olan Tablhâne (طبلخانه) hizmetlilerinin idaresi sâkîler tarafından yürütülmüştür.³⁰ Sudan Taz, İnâl Bay, İbn Kacmas, İbn Am ez-Zâhir, Akbay, Yelboğa en-Nasrî bu vazifeyi ifa eden emirlerdendir. Devlet kademesinde mertebe olarak yükseldikleri Yâkubşah Haznedâr'ın Temerboğa el-Mencekî'nin yerine hacip olarak atanması ile anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Emîr Sudan el-Merdanî de Emîr Ersdayî'den sonra sultanların hizmetindeki görevlilerin sorumluluğunu üstlenmiştir.³¹ Tablhâne emirlerinden sâkîlik görevini ifa edenlerden bir diğer kişi Dulâtbayî el-Müeyyed es-Sâkî'dir. Haseki emirlere yönelik ihsanlar el-Melikü'z-Zâhir Çakmak döneminde de devam etmiştir. Nitekim Kanbek es-Sâkî, Canem ed-Devâdir, Canbek es-Sâkî, Cekem el-Mecnûn, Cekemhal es-Sultan ve Cerbaş'ın sultanın kıyafetlerinin tertiplenmesinden sorumlu olmuşlardır.³²

2. Devlet Teşkilatındaki Konumları ve Etkinlikleri

Devletin çeşitli kademelerinde mevki sahip olmadan önceki süreçleri incelendiğinde bazı sâkîlerin kölelerden oluşan askerî birliklerin bir parçası oldukları görülmektedir. Ancak bu husus yaklaşık yirmi kölenin idaresinin kendilerine verilmesi ile değişmiştir. Muhtelif rütbelere sahip olan ve "Emir Yirmi" olarak nitelendirilen emirler içerisinde öne çıkanlar Re's-i Nevbe vazifesi ile meşgul Barsbay el-Müeyyed el-İnal ve Nasreddîn el-Hüseyin'dir. Nâsır Muhammed b. Kayıtbay döneminde mâbeyn haseki ve hâricî olan bu emirlerin sayılarının yaklaşık iki yüz civarında olduğu hususunda kayıtlar bulunmaktadır. Hasekiler otuz, hariciler ise yüz yetmiş kişi olmalarına rağmen sayılarında çoğalma olmamıştır. Öyle ki el-Melikü'l-

²⁷ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 64.

²⁸ Ebû Nasr Tâcüddîn es-Sübkî, *Mu'îdü'n-ni'am ve mübîdü'n-nikam*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Ebû Zeyd Şelebî, (Kahire: Dâru'l-Kitabî'l-Arab, 1367/1948) 37-38.

²⁹ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 65.

³⁰ İbn Şâhin, *Zübdetü keşfi'l-memâlik*, 113.

³¹ Ali b. Dâvûd es-Sayrafî, *Nüzhetü'n-Nüfus ve'l-Ebdân fi't-Tevârih ez-Zaman*. thk. Hasan Habeşî, (Kahire: Matbaatü Dâru'l-Kütüb, 1390/1971) 2:16.

³² Sayrafî, *Nüzhetü'n-Nüfus*, 3:442.

Eşref Kansu Gavri'nin iktidarlığındaki sayıları yüz seksen beştir.³³ İbn İyâs; bu emirler içerisinde Tibek en-Nâsri, Esenbay, Karakez eş-Şerîf, Canîbay ve Bektemûr'un yer aldığını zikretmiştir.³⁴

Sâkîlik mesleğinden öne çıkanların görevlerinden bir diğeri iktâdır. Kelime olarak “kesmek, ayırmak” anlamlarına gelen iktâ, terim olarak devlet başkanı adına malların mülkiyet, işletme ve faydalanma hakkının kişilere tahsil edilmesidir.³⁵ İslam tarihi incelendiğinde Hz. Peygamber dönemi ile başlayan bu sistem Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler başta olmak üzere İslam devletlerinde uygulanmıştır.³⁶ İktâ sistemini Eyyûbîler'den alan Memlûkler'de Ecnadü'l-halka (iktâlî askerler), sultanın kölelerine nazaran daha fazla olmasına rağmen Muhammed b. Kalavun ile değişmiştir. Memlûk emirleri iktâlarını genellikle vekilleri aracılığı ile yönetmişlerdir.³⁷ Kalkaşendî, emirlere ait iktâların iki yüz bin askerî dinara ulaştığını ve miktarın artarak devam ettiği hususunda kıymetli bilgiler aktarmıştır. Bu görevi icra eden haseki sâkîlerden her birinin iktâsı yaklaşık on bin askerî dinardır (yaklaşık yüz bin dirhem). Tablhâne emirinin iktâsı otuz bin askerî dinar olup yirmi üç bin dinar azalmıştır.³⁸ Sâkîlerin maaşları ise yedi-yüz bin askerî dinar aralığındadır.³⁹

Seyfeddîn Kündek es-Sâkî, Sultan ez-Zâhir Baybars'ın oğlu el-Melîk es-Saîd Bereke'nin eğitiminden sorumlu olmuştur. Ayrıca Baybars'ın ölümünden sonra Emîr Aksungur el-Ferkanî'nin yerine naipliği üstlenmesi otoritesini artmıştır.⁴⁰ Diğer taraftan el-Melîk es-Saîd'in güvendiği ve destek aldığı kişiler arasında Sâkî İzzeddîn Aybek te vardır. Emir Karasungur es-Sâkî ise Cevkendâr (الجوكندار) (halifenin at üzerinde oyun oynadığı esnada topuz taşıyan görevli) olarak hizmet vermiştir.⁴¹

Kaynaklar, sâkîler içerisinde naiplik derecesine tevdi edilenlerin olduğuna dikkate çekmektedir. Nitekim Müeyyed Muhammed b. Kalavun'un önde gelen memalîklerinden biri olan Hama Nâibi Emîr Seyfeddîn Dokuztemur b. Abdullah el-Hamevî (ö. 746/1345), sâkî olarak vazifelendirilmiş ve ihsanlara nail olmuştur. İlerleyen süreçlerde nüfusunu arttıran Dokuztemur; Mısır, Halep ve Dımaşk naipliği yapmıştır.⁴² Emîr İzzeddîn Taktayî es-Sâkî, 717/1317'de Sultan el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Dımaşk, Emîr Kusûn es-Sâkî en-Nâsır'da Seyfeddin Ebû Bekir b. Nasır'ın Mısır naipliğini üstlenmişlerdir.⁴³ Muhammed b. Kalavun'un sâkîlerinden Seyfeddîn Bektemur ile aralarındaki bağın çok güçlü olduğu söylenebilir. İbn Tağrıberdî'ye göre naipliğe kadar terfi eden Bektemur için⁴⁴ Safedî, aralarında bir bütün olduğunu, yedikleri-içtiklerinin ayrı gitmediğini ve Bektemur, sultanın sarayında

³³ İbrâhim Ali Tarhan, *en-Nüzûmi'l-iktâiyye fi's-şarkî'l-evsat*. (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Arab, 1388/1968) 161; Ebû'l-Berekât İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr fi vekâ'i'id-dühûr*. thk. Muhammed Mustafa, (Mekke: Mektebetü'l-Dâru'l-Baz, Basım Tarihi Belirsiz), 4:32.

³⁴ İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, 4:32.

³⁵ Kayhan Atik, “Türklerdeki Ikta Sisteminin Karşılaştırmalı Tarih Açısından Değerlendirilmesi,” *Sosyal bilimler dergisi* 5, no. 28 (2018): 177.

³⁶ Erkan Göksu, “Türkiye Selçuklularında İktâ,” *Türkiyat araştırmaları dergisi* 26, no. 137 (2009): 138.

³⁷ Mustafa Demirci, “İktâ,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000) 22:47.

³⁸ Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ*, 4:50.

³⁹ Selâvî, “Vazifetü's-Sâkî”, 66-67.

⁴⁰ İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, 1:343.

⁴¹ Kalkaşendî, *Sibhü'l-â'sâ*, 5:458.

⁴² Ebû's-Safâ Salâhuddîn es-Safedî, *A'yânü'l-'asr ve a'vânü'n-nasr*. thk. Ali Ebû Zeyd, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1418/1998) 2:610-611.

⁴³ Selâvî, “Vazifetü's-Sâkî”, 68.

⁴⁴ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 10:11-16.

veya sultan, Bektemur'un evinde birlikte vakit geçirdiklerini söylemiştir. Öyle ki iki taraf arasındaki kuvvetli bağın bir sonucu olarak kızıyla sultanın oğullarından Anûk evlenmiştir.⁴⁵ Muhammed b. Kalavun'un oğullarından Seyfeddin Ebubekir ve İmadeddin Ebû'l-Fida da Sâkî ve Nâib Dokuztemur'un kızları ile nikâhlanmışlardır.⁴⁶ Sultan, emir ve devlet ricalinin evliliklerini ekseriyetle üst tabakadaki kadınlarla ya da haremdeki cariyelerle gerçekleştirmelerindeki temel sebep reâyâ ile yapılmasının hoş karşılanmamasıdır.⁴⁷ Bu hususu destekleyen bir diğer tarihi kayıt Emîr Bektemur'un oğlu Ahmet'in Muhammed b. Kalavun'un memaliklerinden Bilâdu's-Şam Nâibi Emîr Tengiz'in⁴⁸ kızıyla izdivaç etmesidir.⁴⁹

Memlûkler döneminde yukarıda isimleri zikredilen dışında Mısır ve Şam başta olmak üzere devletin muhtelif kademelerinde makam ve yetki sahibi olan sâkîlerin varlığına dikkat çekilmesi gerekmektedir. Nitekim Sarğatmış el-Kazvinî'nin İskenderiye nâibi olması üzerine yerine Tablhâne görevini üstlenmeye başlayan ve Bire Nâibi Tuğanca'nın ihsanlarını gören Mahmûd es-Sâkî ez-Zâhiri, 815/1412'de Erğan Şah'ın azledilmesinden sonra Trablus ve Şam nâipliğine getirilmiştir.⁵⁰ Diğer taraftan Burcî Memlûk sultanlarından Zâhir Berkuk (ö. 801/1399) tarafından buluş çağına gelmeden yaklaşık üç bin gümüş dinar karşılığında satın alınan memaliklerden Çerkez asıllı el-Müeyyed Şeyh Mahmûdî, camêdâr ve haseki olduktan sonra sarayda Sultan ez-Zâhir Berkuk'un has sâkîsi olarak görev almıştır. Şeyh Mahmûdî'nin Memlûk sarayındaki yükselişi bunlarla sınırlı değildir. Öyle ki onlu, yirmili ve kırklı birliklerin başına emir olarak vazifelendirilmesinin yanı sıra 801/1399 yılında ise hac emirliği görevini üstlenmiştir.⁵¹ Emirlerle yönelik ihsanlar ilerleyen süreçlerde de devam etmiştir. Nitekim Seyfeddin Kalavun; 678/1279'da hoşdaş olduğu Tarantayî es-Sâkî, Zeyneddîn Ketboğa ve Hüsameddîn Lâçin'e binlerce hediyeler takdim etmiştir. Ayrıca oğlu Muhammed b. Kalavun da 693/1293'te tahta çıktığında Ketboğa'ya Nâibü's-Saltana, Hüsameddîn Lâçin er-Rumî'ye ise Atabekü'l-Asâkir (Mısır'daki devlete ait askerlerin komutanı) ve Üstâdârlık (saray ağalığı) görevlerini tevdi etmiştir.⁵² Ayrıca oğlu Muhammed b. Kalavun'da 693/1293'te tahta çıktığında Ketboğa'ya Nâibü's-Saltana, Hüsameddîn Lâçin er-Rumî'ye ise Atabekü'l-Asâkir (Mısır'daki devlete ait askerlerin komutanı) ve Üstâdârlık görevlerini tevdi etmiştir.⁵³

Kaynakların ifade ettiğine göre cömert bir yapıya sahip olan Sultan Muhammed b. Kalavun 699/1299'da Emîr Elbekî es-Sâkî'nin affını istemesi üzerine onu bağışlayıp Dimaşk'ta çokça ihsanlarda bulunduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Kendi yetiştirmesi olduğu için Nâsirîyye memâliki olarak isimlendirilen emirlerinin⁵⁵ devlet kademesindeki yükselişlerinin vefatından sonra istisnâî durumlar haricinde devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Emirlerin ittifakı ile 742/1341'de tahta geçen el-Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük, babası döneminde ona

⁴⁵ Ebû's-Safâ Salâhuddîn es-Safedî. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmet Arnavut, Tedkî Mustafa (Beyrut : Dâru'l-İhyâi't-Turâs el-Arab, 1420/2000) 10:122, 124.

⁴⁶ Safedî, *A'yanü'l-asr*, 2:611.

⁴⁷ Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûklerde Evlilik Hazırlıkları," *Türkiyat mecmuası* 25, no. 1 (2012): 333.

⁴⁸ Emîr Tengiz hakkında detaylı bilgi için bkz. Fatma Akkuş Yiğit, "Emir ve Devlet: Dimaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı," *Gazi Türkiyat* 1, no. 14 (2014): 127-144.

⁴⁹ Yiğit, "Memlûklerde Evlilik Hazırlıkları," 341.

⁵⁰ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, (Kahire Baskısı, 1956) 12:68.

⁵¹ Sayrafi, *Nüzhetü'n-nüfus*, 2:489-490.

⁵² Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 69.

⁵³ Mahmud Cemaleddin es-Surûr, *Devletü benî Kalavun fi Mısır*. (Kahire: Dâru'l-Fikrî'l-Arab, Basım Tarihi Belirsiz) 31.

⁵⁴ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 69.

⁵⁵ Murat Zengin, "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (6 Ağustos 1341-10 Ocak 1342)," *Turkish studies* 13, no. 8 (2018): 220.

en yakın olan sâkîlerin görevlerinde değişiklikler yapmıştır.⁵⁶ Nitekim Nâibü's-Saltana makamındaki Seyfeddîn Dokuztemur es-Sâkî, görevinden alınarak el-Melikü'l-Efdâl b. el-Melikü'l-Müeyyed el-Eyyûbî'nin yerine Hama Niyâbetine, Nâibü's-Saltanalık ise Emîr Kusûn es-Sâkî'ye verilmiştir.⁵⁷ Hâma ve Kerek, ehemmiyet açısından farklılık göstermektedir. Hâma'yı diğer vilayetlerden ayıran husus 742/1341'e kadar Eyyûbî hanedanlığına mensup olanlar tarafından yönetilmesidir.⁵⁸ İbn Tağriberdî, yapılan bu atamalardan sonra dönemin bazı şairlerinin şu mısraları dile getirdiğini belirtmektedir:

سلطاننا اليوم طفل والأكابر - في خلف و بينهم الشيطان قد نرغا

فكيف يطمع من تغشيه مظلمة - ان يبلغ السؤل والسلطان ما بلغا⁵⁹

Bugün sultanımızın aralarında ve arkalarında bozgunculuk yapan küçük ve büyük şeytanlar var.

Sultana nüfuz ederek ona vesvese verip aç gözlülüğe tamah edenler kendilerini karanlıkta nasıl gizleyecekler?

Alâeddin Küçük'ün yönetiminde Nâsirîyye memaliklerden bazılarının alt kademelere tayin edildiği hususunda bilgiler vermemize rağmen devlet kademesinde nâibü's-saltana ve sâkîlik gibi sultana yakın mevkilere sahip olmaya devam ettikleri söylenebilir. Ancak uzun yıllar terfi etmeksizin mesleğini ifa eden emirlerin varlıkları da göze çarpmaktadır. Nitekim el-Melikü'z-Zâhir Berkuk'un memaliklerinden olup câmedâr ve haseki görevlerini üstlenen Behlevan (بهلول) (cambaz/maskara) Tenbek b. Abdullah es-Sâkî en-Nasrî, Sultan el-Müeyyed döneminde Re's-i Nevbeliği el-Melikü'l-Eşref Barsbay'ın yönetimine kadar sürdürmüştür.⁶⁰ Melikü'z-Zâhir Çakmak'ın memaliklerinden Emîr Esinbây b. Abdullah el-Cemal es-Sâkî de hasekilik ve silahdârlık vazifelerinden sonra 842/1438'de terfi ettiği sâkîliği yaklaşık on yıl boyunca üstlenmiştir.⁶¹ Diğer taraftan Emîr Feyruz es-Sâkî el-Çerkezî el-Kâsımî de birçok Memlûk sultanının iktidarlığına şahitlik etmesine rağmen sâkîliğin kendisine tevdi edilmesi el-Melikü'n-Nâsır Ferec b. Berkuk döneminin sonlarına doğru olmuş ve bu görevini vefatına kadar sürdürmüştür.⁶²

3. Siyasî ve Askerî Fonksiyonları

Türk melikler döneminde muteber bir kimlik kazanmaya başlayan sâkîler, hükümdara yakın oldukları için muhtelif dönemlerde onlara yönelik politikaların sert olmuştur. Nitekim Memlûk tahtına on sekiz yaşında çıkan el-Melikü's-Saîd Bereke, babası ez-Zâhir Baybars'a yakın olan Şemseddin Sungur el-Aşkar ve Bedreddin Beyserî eş-Şemsî başta olmak üzere devletin önde gelen emirlerini ve hasekilerini Cebel kalesinde tevkif etmiştir. Olayların büyümesindeki temel sebep Nâibü's-Saltana Seyfeddîn Kündek es-Sâkî'nin sultanın ümera ve

⁵⁶ İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, 10: 21.

⁵⁷ Ebû Muhammed Makrîzî. *es-Sülûk li-ma 'rifeti düveli'l-mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997) 3/340; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn el-Askânî. *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l mi'eti's-sâmine*, (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1414/1993) 3:257-258.

⁵⁸ Esra Çıplak, "el-Melik en-Nâsır Ferec b. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı" (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2005) 169.

⁵⁹ İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, 10:22.

⁶⁰ Ebû'l-Mehâsin İbn Tağriberdî. *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba 'de'l-Vâfi*. thk. Muhammed Emin, Saîd Abdülfettah Aşûr. (Kahire: Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmetü lîl-Kitâbi, 1406/1986) 4/24; Sehâvî, *ed-Dav 'ü'l-lâmi*, 3:43; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 70.

⁶¹ İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, 16:181; Sehâvî, *ed-Dav 'ü'l-lâmi*, 2:311

⁶² Sehâvî, *ed-Dav 'ü'l-lâmi*, 6:176; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 71.

hasekilere bin dinar ihsanda bulunmak istemesine karşı çıkmasıdır. Memaliklerden Emîr Bedreddin Beylik el-Haznedâr ve diğer emirler bir araya gelerek sultanın kalbine fesatlık verdiğini düşündükleri Emîr Seyfeddin Kündek es-Sâkî'nin tutuklatılması için Nâib Şemseddin Aksungur el-Fergânî'den yardım istemişlerdir. Emirler, Kündek'in azledilmesi hususundaki taleplerinin kabul görmemesi üzerine harekete geçtikleri esnada Dımaşk'a yapılan seferden dönen Alâeddin Aktavân es-Sâkî ve İzzeddin el-Efram, Kahire'deki şehrin çıkışında bulunan kapıları kapatmışlardır. Seyfeddin Kündek'in sulhun sağlanması için emirlerle bir araya gelen Aktavan es-Sâkî ve İzzeddin el-Efram'ı tutuklatması askerlerin ayaklanmasına yol açmıştır. Baskı karşısında zor durumda kalan el-Melikü's-Saîd Bereke; Lâçin, Moğultây ve Albekî es-Sâkî ile kaleden çıkarak tahtını isyancıların desteklediği el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun'a bırakmıştır.⁶³

İlhanlılar başta olmak üzere Ermeni Krallığı ve Hançlı Kontluğu ile olan mücadelelerin devam ettiği esnada⁶⁴ Emîr Seyfeddin Mündek es-Sâkî başta olmak üzere diğer emirler, 680/1281'de Frenglerin sultana karşı ihanet içerisinde olduklarını ve sulhe yaşamadıkları hususunda mutabık kalmışlardır. Ancak Seyfeddin Mündek'in sultanı gafil avlayıp sarayda bir suikast sonucu öldüreceklerini düşünerek onu korumak için gece saatlerinde tedbirsiz hareket ederek dehlize yönelik saldırılar düzenlemesi gözden düşmesine sebep olmuştur. Nitekim emirlerin başışlanması hususundaki talepleri kabul görmemiş, Kündek es-Sâkî, Aydoğmuş, el-Hâkimi, Baybars er-Reşîdi ve Satılmış es-Silahdâr ez-Zâhiri tevkif edilip idamlarına karar verilmiştir.⁶⁵

Seyfeddin Kalavun yerine 689/1290'da tahta geçen Melikü'l-Eşref Halîl, Akkâ'yı alıp Haçlıların yaklaşık iki asırlık varlığını ortadan kaldırdıktan sonra Beyrut ve diğer bölgelerin Memlûklerin idaresine geçmesini sağlamıştır.⁶⁶ Dış siyasette oldukça başarılı olmasına rağmen devletin idarî kademesindeki emirlerle çatışma içerisinde girerek yaptığı atamalar,⁶⁷ isyanların ortaya çıkmasına ve suikast sonucu öldürülmesine yol açmıştır. İsyanın bastırılmasından sonra olaylara iştirak eden Hüsameddin Tarantay es-Sâkî, Nuğay es-Silahdâr, Seyfeddin en-Nâk es-Sâkî, Seyfeddin Arvas el-Hisâmi es-Silahdâr, Nasreddin el-Hâvace, Alâeddin Altunboğa es-Sâkî, Karasungur ve Aksungur el-Hasemî'nin mallarına el koyularak tevkif edilmişlerdir.⁶⁸ Diğer taraftan 711/1311'de Muhammed b. Kalavun'u tahtan indirmek isteyen Nâibü's-Saltana Bektemur el-Cevgândâr el-Mansûrî,⁶⁹ Seyfeddin Mengütemur et-Tabahî, Bedreddin Bekmeş es-Sâkî, Elektetur el-Cemâdâr, Aydoğdu, Bedreddin Aydemir eş-Şemsî ve Aydemir eş-Şeyhî tutsak edilmişlerdir. Bu emirlerden sadece Mengütemur et-Tabahî, sultana karşı kötü sözler sarf ettiği için öldürülmüştür. Seyfeddin Canğar es-Sâkî ve Bektûb eş-Şecâî de tevkif edilen emirler arasında yer almıştır.⁷⁰

Muhammed b. Kalavun döneminde yaşanan bir diğer hadise, 733/1333'te hac farızası için yolculuk yaptığı esnada memaliklerden ona en yakın olan dünürü Seyfeddin Bektemur es-

⁶³ Makrîzî, *Sülûk*, 1:651-656; Baybars el-Mansûrî, *Muhtârul-Ahbâr*. thk. Abdülhamid Salih Hamdân, (Kahire: Dâru'l-Misriyye, 1413/1993) 66-68; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 30:238-239

⁶⁴ İsmail Yiğit, "Memlûkler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004) 29:91.

⁶⁵ Makrîzî, *Sülûk*, 1:685-686; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 31:52; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 74.

⁶⁶ Mahmûd Rızk Selîm, *Asru selâtini'l-memâlik ve nitâcühü'l-ilmî ve'l-edebî*. (Kahire: Mektebetü'l-Adab el-Cemami, 1381/1962) 1:30.

⁶⁷ Melikü'l-Eşref Halîl'in devlet kademesinde yaptığı atamaları için bkz. Makrîzî, *Sülûk*, 1:794.

⁶⁸ Makrîzî, *Sülûk*, 1:794.

⁶⁹ İskenderiye'ye 711/1311'de götürüldükten sonra Kerek'e nakledildiği ve burada öldüğü ifade edilmiştir. Selîm, *Asru selâtini'l-memâlik*, 1:102.

⁷⁰ Makrîzî, *Sülûk*, 2/102-103.

Sâkî'nin emirlerle entrika içerisine girerek bir komplo ile kendisini öldüreceğinin haberini alması üzerine hastalığını gerekçe gösterip Kahire'ye geri dönmesidir. Seyfeddin Bektemur ve oğlu Ahmet'e iftira atarak sultanın Mısır'a dönmesini sağlayan emirler, emir ve oğlunun içeceğine zehir koyarak ölmelerine sebep olmuşlardır.⁷¹ Muhammed b. Kalavun'un iki yüzden fazla emiri öldürdüğü, çocuklarından şüphe duyduğunda onları dahi öldürmekten geri durmadığı hususunda kayıtlar bulunmaktadır.⁷²

Sâkîlik görevini ifa eden bazı emirlerin sultanlara yönelik suikast hazırlıkları devletin muhtelif dönemlerinde de devam etmiştir. Kardem el-Haznedâr el-Kebîr ve İnal Muhammed es-Sâkî, 812/1409'da Nâsır Ferec b. Berkuk'a yönelik isyanların çıkması hususunda ittifak içerisinde olmalarına rağmen bu isyan girişimi Kardem el-Haznedâr'ın kalede tevkif edilmesine İnal es-Sâkî'nin ise Emîr Kaçmak tarafından eziyet edilerek dövülmesi ile sonuçlanmıştır. İnal es-Sâkî, kaçtıktan yaklaşık bir ay sonra yeniden yakalanıp İskenderiye'de hapsedilmiştir.⁷³ Bu olayın bir benzeri Burcî Memlûkleri sultanı Seyfeddin Çakmak'ın idaresinde de yaşanmıştır. Devlet kademesinde yapılan atamalara muhalif olan emirlerden Baybars es-Sâkî, Tenîm es-Sâkî, Ergünşah es-Sâkî ve Cekem el-Haznedâr Hal, 842/1438'de halkın yönetime karşı ayaklanmalarını tahrik ettikleri gerekçesi ile tutuklanmışlardır.⁷⁴

Sâkîlerin tevkif edilmelerine sebebiyet veren bir diğer husus hırsızlık, kalpazanlık ve hilekârlığa meyletmeleridir. Memaliklerden Emîr Ergün el-Acemî es-Sâkî, 770/1370'te 2. Şa'bân'ın çok kıymetli mücevherini kaybetmesi yüzünden Şam'a sürgün edilmiştir. Makrîzî'ye göre Frenklerden Buce el-Fars adındaki bir kişi Şam Nâibi Emîr Mencek'e takdim ettiği mücevherdeki kıymetli taşları Ergün el-Acemî es-Sâkî'den satın aldığını söylemesi emirin tevkif edilmesine yol açmıştır.⁷⁵ Bazı durumlarda kimya ilmî ile uğraşan sâkîlerin de ceza aldıkları görülmektedir. Kimyayı meslek haline getiren Re's-i Nevbe Emîr Miskal es-Sudânî es-Sâkî ez-Zâhiri el-Habeşî'nin töhmet altında bırakılıp tutuklanmasında iki sebep vardır. Bunlardan biri el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kayıtbay'ın sağlık durumu iyi olmamasına rağmen bir problem olmadığını te'kit etmesine rağmen sultanın hastalığının kötüleşmesi üzerine Mekke'den Beytül-Makdis'e gelmesidir. Diğer ise kimya ile uğraştığının ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde kimyacılar, kalpazanlık ve sihir yoluna meyletmeleri yüzünden cürüm işledikleri gerekçesi ile cezalandırılmışlardır.⁷⁶ Diğer taraftan Sultan el-Eşref Barsbay'ın sâkîlerinden Emîr Feyrûz el-Hâs, kadıların şeri hükümlere riayet etmediği hususundaki görüşlerini münasip olmayan bir üslûpla sarf ettiği için şiddetli bir şekilde dövülüp cezaya çarptırıldıktan sonra Medine'ye sürgün edilmiştir.⁷⁷

Sâkîlerin askerî fonksiyonları incelendiğinde ise zaman zaman birliklerin sevk ve idaresinde sorumlu oldukları görülmektedir. Melikü'z-Zâhir Rükneddin I. Baybars döneminde 665/1267'de Frengler üzerine gerçekleştirilen kuşatmada Bektemur es-Sâkî ve Sungur el-Aşkarü'l-Hârib te yer almıştır.⁷⁸ Yemen'e 725/1325'te düzenlenen seferde askerî ordunun başında bulunan Emir Baybars el-Hâcib'e birliklerin sevkîyatında yardımcı olması için Olcay es-Sâkî en-Nâsiri, Buşaş ismi ile bilinen Kacmar el-Cevkendâr, Balbal es-Serhadî,

⁷¹ Makrîzî, *Sûlûk*, 2:355; Selâvî, "Vazîfetü's-Sâkî", 75.

⁷² Ridvan Yiğit, "Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat" (doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2018) 283.

⁷³ Makrîzî, *Sûlûk*, 4:121; Sayrafî, *Nüzhetü'n-nüfus*, 2:258-259.

⁷⁴ Tevkif edilen emirlerin isimleri için bkz. Makrîzî, *Sûlûk*, 4:1080.

⁷⁵ Makrîzî, *Sûlûk*, 3:171.

⁷⁶ Selâvî, "Vazîfetü's-Sâkî", 76.

⁷⁷ Sayrafî, *Nüzhetü'n-nüfus*, 3:130-131.

⁷⁸ Selâvî, "Vazîfetü's-Sâkî", 77.

Bektemur el-Alâî ve diğer emirler görevlendirilmiştir.⁷⁹ Diğer taraftan Mekke'de 731/1331'de yaşanan karışıklıkları engellemek ve devlete olan itaati yeniden ihdas etmek için gönderilen askerî birliğin komutası Emîr Seyfeddin Aytamış, Bektemur es-Sâkî, Dokuztemur, Sancar el-Cevalî, Timur, Ahmed b. Bektemur es-Sâkî, Taytemur es-Sâkî, Doğan es-Sâkî, Aytemiş es-Sâkî ve İyâz es-Sâkî'ye verilmiştir.⁸⁰

4. Mimarî Hizmetleri

Sâkîler, Mısır'ın muhtelif şehirlerde cami, han ve konaklama merkezleri yaptırarak topluma yönelik önemli görevler üstlenmişlerdir. Kahire'nin dışına doğru Züveyle kapısının yakınlarında Emîr Kusun tarafından 730/1330'da el-Eşrefî es-Seyfî Kusun es-Sâkî el-Meliki en-Nâsri olarak bilinen caminin temelleri atılmıştır. Muhammed b. Kalavun tarafından açılışı yapılan camideki ilk cuma hutbesi 731/1331'da okunmuştur. Kurafe kapısının kuzeyinde 736/1336'da yaptırdığı Hangâh Cami, ilerleyen süreçlerde harabeye döndükten sonra geriye kubbe ve minaresi kalmıştır. Sultan Hasan Cami'nin yanına ise Münîf Sarayı'nı inşa etmiştir.⁸¹ Züveyle kapısının çıkışında umum mezarlığının bulunduğu arazi Altunboğa el-Maredanî es-Sâkî tarafından Nâzır el-Has es-Sultanî adındaki bir şahıstan satın alındıktan sonra mermer ve ahşaptan Mâredanî Cami inşa edilmiştir. Yaklaşık on beş bin dinar masraf yapılan camideki ilk cuma hutbesi, eş-Şeyh Rükneddin Ömer b. İbrahim el-Ca'beri tarafından 740/1340'ta Ramazan ayının on dördüncü günü okunmuştur.⁸²

Tasavvufî hayat anlayışını benimseyerek Allah'a yakın olmayı yeğleyen sûfîlerin⁸³ ibadethanesi olup Farsçada Hankah (خانگاه) kelimesinden gelen ve çoğulu sultanın yemek yediği yer anlamındaki Havanîk'tir (خوانك).⁸⁴ Bu ibadethaneler, İslam dünyasında hicretten dört asır sonra ortaya çıkan ve kulda muhabettullah/mehâfetullah düşüncesini oluşturmak isteyen tasavvufî akımların bir sonucu olarak gelişmiştir.⁸⁵ Kahire'de bu minval üzerine Kurafe'deki Mukattam Dağı eteklerine 726/1326'da yaptırılan hanaklardan biri Hangâhu'l-Emir Bektemur es-Sâkî'dir. Buraya ilk yerleşen kişi Meşayih'ten eş-Şemsî Şemseddin er-Rumî'dir. Diğerleri ise Emir Kusun'un Kurafe'deki Kusun Cami'nin karşısındaki dağa yakın bir yerde 736/1336'da inşa ettirdiği Hangâhu'l-Kusun'dur. Meşayih'ten ilk yerleşen kişi ise Şemseddin Ebû's-Sina Muhammed b. Ebî'l-Kasım'dır.⁸⁶ Mısır'da 12. yüzyıldan beri uygulanan ve şahıslara nispet edilen hıkr, vakıf arazisinin uzun süre icar edilmesi anlamına gelmektedir. Bu arazilere bina yapılmasına ve ağaç dikilmesine müsaade edildiği için uzun süre kiralanmıştır.⁸⁷ Kahire ve Dımaşk'ta yaklaşık otuz feddân⁸⁸ hıkr arazisine sahip olan Nâibu's-Saltana Dokuztemur el-Hamevî es-Sâkî, emirlerin ve ordunun mesken tutacağı panayır,

⁷⁹ Makrîzî, *Sülûk*, 2:260.

⁸⁰ İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, 9:103; Makrîzî, *Sülûk*, 2:329.

⁸¹ Kusun es-Sâkî tarafından inşa edilen cami hakkında detaylı bilgiler için bkz. Muhammed Îsâ, "Câmiu'l-Emir Kusun es-Sâkî," *Mecelletü'l-İlmîyye Külliyyeti'l-Edeb* 9 (1996): 255-291.

⁸² Makrîzî, *Hitat*, 4:105.

⁸³ Sûfî için bkz. Reşat Öngören, "Sûfî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 37:471-472.

⁸⁴ Makrîzî, *Hitat*, 4:271.

⁸⁵ Makrîzî, *Hitat*, 4:271; Reşat Öngören, "Tasavvuf," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011) 40:120.

⁸⁶ Makrîzî, *Hitat*, 4:287, 289; Makrîzî, *Sülûk*, 2:390.

⁸⁷ Mehmet İspirli, "Hıkr," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998) 17:525-526.

⁸⁸ Feddân, Suriye ve Mısır'da kullanılan eski bir ölçü birimidir. Bir feddân yaklaşık olarak 6368,04 m², 6034,1824 m² ve 5929 m² olarak kabul edilmiştir. Bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Feddân," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995) 12:293-294.

hamam ve mescitler inşa ettirmiştir. On beş feddân hikr arazisi olan Emîr Kusun es-Sâkî ise ziraat işlemlerini durdurarak insanların bina yapmalarına müsaade etmiştir.⁸⁹

Türk İslam dünyasında inşa edilen ve daha çok üniversitelere benzeyen medreseler dört mezhebin külliyyatını kapsamaktadır. İlerleyen süreçlerde dinî ilimlerin merkezi olan bu eğitim müesseselerinde kur'an, hadis başta olmak üzere sarf, nahv, felsefe ve diğer ilim dallarında eğitim verilmiştir. Allah'a karşı fakir bir kul olduğunu söyleyen Miskâl es-Sâkî et-Tevaşî, 673/1331'de bu minval üzerine medreseler kurdurmuştur.⁹⁰ Kahire'de Bâbu's-Saadet kapısının çıkışında yer alan medrese ise Emîr Feyruz er-Rûmî es-Sâkî el-Çerkesi tarafından el-Melikü'l-Eşref Seyfeddin Barsbay döneminde 830/1427'de yapılmıştır.⁹¹

Memlükler döneminde sâkîlerin iktisadî hayattaki fonksiyonlarını incelediğimizde ticarethaneler de imar etmişlerdir. Varakîn-Harîrin pazarlarına yakın bir yerde bulunan ve çok sayıda dükkânın açıldığı üstü kapalı çarşı olarak nitelendirilen Kayserîyetü Taştemur es-Sâkî (قيسارية طشتمر الساقى), Taştemur es-Sâkî'nin eseridir. Ancak bu Pazar, 806/1403'te özelliğini kaybetmiştir. Emîr Kusun es-Sâkî ise Kahire'de el-Hâkimi Cami ve Saîd es-Sueda sarayının arasında bulunan sokakta çok sayıda konaklama ve hanların inşa edilmesini sağlamıştır. Burası sadece Şam'dan sabun, yağ, susam yağı, tahin, pekmez, fıstık, ceviz, badem, keçiyoynuzu ve reçel getiren tüccarlara yöneliktir.⁹²

Sonuç

Memlükler özelinde incelediğimiz bu çalışmada sâkîlerin siyasî, askerî ve sosyal hayattaki fonksiyonları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Devlet kademesinde mühim vazifeler üstlenen ve Muhammed b. Kalavun'un yetiştirmesi olduğu için Nâsirîyye memâliki olarak bilinen sâkîlerin büyük çoğunluğunun hasekîlerden olduğu tespit edilmiştir. Başlangıçta sultanın saray sofrasında şarap ve meşrubat sunmakla vazifeli olmalarına rağmen ilerleyen süreçlerde naiplik derecesine kadar yükselerek iç siyasete yön vermeye başladıkları söylenebilir. İskenderiye, Şam, Trablus, Halep, Dımaşk ve Bire gibi devlete bağlı olan vilayetlere nâip olarak atandıkları gözlemlenmiştir. Memlük sultanlarının sâkîler ile yakın ilişkileri Muhammed b. Kalavun'un Bektemur es-Sâkî ile dünür olmasından anlaşılmaktadır. Ancak bu hususun ilerleyen süreçlerde de devam ettiğini ifade etmek mümkün değildir. Nitekim sultanlara yakın olmaları yüzünden onlara yönelik uygulanan politikaların sertliği net bir dille ifade edilebilir. Öyle ki Memlük tahtına on sekiz yaşında çıkan el-Melikü's-Saîd Bereke'nin muhalif olmaları yüzünden babası ez-Zâhir Baybars'a yakın olan Şemseddin Sungur el-Aşkar ve Bedreddin Beyserî eş-Şemsî başta olmak üzere devletin önde gelen emirlerini ve hasekilerini Cebel kalesinde tevkif ettirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu cezaların en bariz örnekleri Burcî Memlükler döneminde de yaşanmaya devam etmiştir. Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Çakmak'ın yönetiminde devlet kademesinde yapılan atamalara muhalif olan emirlerden Baybars es-Sâkî, Tenîm es-Sâkî, Ergünşah es-Sâkî ve Cekem el-Haznedâr Hal, halkın yönetime karşı ayaklanmalarını tahrik ettikleri gerekçesi ile tutuklandıklarına Mısırlı tarihçilerin eserlerinin tetkiki neticesinde ulaşılmıştır. İç isyanlar ve suikast girişimlerinin yanı sıra sürgüne gönderilmelerine sebep olan bir diğer husus hırsızlık, kalpazanlık ve hilekârlığa tevessül etmeleridir.

⁸⁹ Makrîzî, *Hitat*, 3:187, 189.

⁹⁰ Abdurrahman Zekî, *Mevsûatu medinetü'l-Kahire fi elf am*. (Kahire: Mektebetü'l-Encele el-Mısriyye, 1389/1969) 279; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 86.

⁹¹ Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 86.

⁹² Makrîzî, *Hitat*, 3:147, 151; Selâvî, "Vazifetü's-Sâkî", 86.

Sâkîlerin topluma yönelik hizmetleri mimarî eserlerinden anlaşılmaktadır. Ancak Kahire'de cami, panayır, hamam, mescit ve hangâhlar inşa eden Dokuztemur el-Hamevî es-Sâkî, el-Eşrefî es-Seyfî Kusûn es-Sâkî ve Bektemur es-Sâkî dışında diğer emirlerin faaliyetleri noktasında tespit edilen bir kayıt olmamıştır. Sonuç olarak Memlûk sultanlarına yakınlıkları ile bilinen sâkîlerin hem devlet kademesinde hem de sosyal hayatın muhtelif yerlerinde mühim rol oynadıkları görülmüştür.

Kaynakça

- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed. *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*. 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1414/1993.
- Aşûr, Said Abdülfettah. *el-Cemü'l-Mısırî asri selâtinü'l-memalik*. Kahire: Dâru'l-Nehdeti'l-Arabiyye, 1412/1992.
- Atik, Kayhan. "Türklerdeki İktâ Sisteminin Karşılaştırmalı Tarih Açısından Değerlendirilmesi." *Sosyal bilimler dergisi* 5, no. 28, (2018): 176-183.
- Başa, Hasan. *el-Fünunû'l-İslâmiyye ve'l-Vezaîf âla'l-Âsarî'l-Ârabiyye*. (Kahire: Nehdetü'l-Mısır, 1385/1966).
- Bündârî, Kıvâmüddîn Ebû İbrâhîm. *Kitâbü târîhi devleti Âli Selçûk*, Kahire: Kütübi'l-Arabiyye, 1317/1900.
- Çıplak, Esra. "el-Melik en-Nâsır Ferec b. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı." Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2005.
- Demirci, Mustafa. "İktâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000. 43-47.
- Göksu, Erkan. "Türkiye Selçuklularında İktâ." *Türkiyat araştırmaları dergisi* 26, no: 137 (2009): 137-154.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn el-Askalânî. *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l mi'eti's-sâmine*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1414/1993.
- İbn İyâs, Ebü'l-Berekât Muhammed. *Bedâ'i'ü'z-zühûr fî vekâ'i'i'd-dühûr*, thk. Muhammed Mustafa. 5 Cilt. Mekke: Mektebetü'l-Dâru'l-Baz, Basım Tarihi Belirsiz.
- İbn Şâhin, Halîl ez-Zâhirî. *Zübdetü keşfi'l-memâlik ve beyâni't-turuk ve'l-mesâlik*, thk. Bolis Ravis, Paris: Matbaatü'l-Cumhuriyye, 1311/1894.
- İbn Şeddâd, Ebû Abdillâh İzzüddîn. *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir*, thk. Ahmed Hatit, (Beyrut: Cem'iyetü'l-Musteşrîkin el-Almanya, 1403/1983), 337-338.
- İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin. *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*. 16 Cilt. thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl, Fehîm Muhammed Şeltût. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1392/1972.

- İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin. *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfî ba'de'l-vâfi*. 15 Cilt. thk. Muhammed Emin, Saîd Abdülfettah Aşûr. Kahire: Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmetü lî'l-Kitâbi, 1406/1986.
- İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin. *ed-Delîlü's-şâfi 'ale'l-menheli's-sâfi*, 2 Cilt. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1418/1998.
- İbnü'd-Devâdârî, Seyfüddîn. Abdillâh b. Aybek. *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-ğurer*. 9 Cilt. thk. Hans Robert. Kahire: Basım Yeri Belirsiz, 1379/1960.
- Îsâ, Muhammed. "Câmiu'l-Emir Kusun es-Sâkî". *Mecelletü'l-İlmiyye Külliyyeti'l-Edeb* 9, (1996), 255-291.
- İşpirli, Mehmet. "Hikr," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, 525-526.
- Kalkaşendî, Ebû'l-Abbâs Şihabüddîn. *Sibhü'l-a'şâ fî sinâ'ati'l-inşâ*. 16 Cilt, Kahire: Matbâatü'l-Emirîyye, 1332/1914.
- Kallek, Cengiz. "Feddân," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 293-294.
- Köymen, Mehmet Altay. "Alp Arslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilâtı." *Tarih Araştırmaları dergisi* 4, no. 6 (1966): 1-99.
- Makrîzî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn. *el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-(fî) zikri'l-hıtat ve'l-âsâr (el-hıtatü'l-Makrîziyye)*. Mısır: Matbaatu'n-Nil, 1325/1908.
- Makrîzî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn. *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*. 4 Cilt. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Mansûrî, Baybars. *Muhtâru'l-Ahbâr*. thk. Abdülhamid Salih Hamdân. Kahire: Dâru'l-Misriyye, 1413/1993.
- Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn, *Nihâyetü'l-ereb fî fünûni'l-edeb*. 18 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1350/1931.
- Öngören, Reşat. "Sûfi," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, 471-472.
- Öngören, Reşat. "Tasavvuf," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, 119-126.
- Özaydın, Abdülkerim. "Halîl b. Kalavûn," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Cilt 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, 319-320.
- Özaydın, Abdülkerim. "Kütbeddin Hârizmşah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/484-485. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Özbek, Süleyman. *Moğolları durduran Türk Sultan Baybars*. Ankara: Berikan Yayınları, 2018.

- Özcan, Abdülkadir. "Haseki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Cilt 16. İstanbul: TDV Yayınları, 1997, 368-369.
- Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn. *A 'yânü'l- 'asr ve a 'vânü'n-nasr*. 6 Cilt. thk. Ali Ebû Zeyd. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1418/1998.
- Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. Ahmet Arnavut, Tedkî Mustafa. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâs el-Arab, 1420/2000.
- Sayrafi, Ali b. Dâvûd el-Cevherî. *Nüzhetü'n-Nüfus ve'l-Ebdân fî't-Tevârîh ez-Zaman*, thk. Hasan Habeşî. 4. Cilt. Kahire: Matbaatü Dâru'l-Kütüb, 1390/1971.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed. *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. 12 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992.
- Selâvî, Semah Abdülmunim. "Vazifetü's-Sâkî fî'l-Âsri'l-Memlûkî." *el-Cemiyetü'l-Mısriyye lî'd-dirâseti't-târîhiyye* 1 (1432/2011): 59-102.
- Selîm, Mahmûd Rızk. *Asru Selâtini'l-Memâlik ve Nitâcühü'l-İlmî ve'l-Edebî*, Kahire: Mektebetü'l-Adab el-Cemami, 1381/1962.
- Surûr, Mahmud Cemaleddin. *Devletü benî Kalavun fî Mısır*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arab, Basım Tarihi Belirsiz.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn. *Mu'îdü'n-ni'am ve mübîdü'n-nikam*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Ebû Zeyd Şelebî. Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-Arab, 1367/1948.
- Tarhan, İbrâhim Ali. *en-Nüzûmi'l-İktâiyye fî's-Şarkî'l-Evsat*, Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Arab, 1388/1968.
- Yiğit, Fatma Akkuş. "Memlûklerde Evlilik Hazırlıkları." *Türkiyat Mecmuası* 25, no. 1 (2012): 331-351.
- Yiğit, Fatma Akkuş. "Emir ve Devlet: Dımaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı." *Gazi Türkiyat* 1, no. 14 (2014): 127-144.
- Yiğit, Ridvan. "Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat." Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2018.
- Zekî, Abdurrahman. *Mevsûatu medinetü'l-Kahire fî elf am*. Kahire: Mektebetü'l-Encele el-Misriyye, 1389/1969.
- Zengin, Murat. "Melikü'l-Eşref Âlâeddin Küçük Ali Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (6 Ağustos 1341-10 Ocak 1342)." *Turkish Studies* 13, no. 8 (2018): 217-230.

Summary

The aim of this research is to approach the functions of the role of Sâkî, who played an important role in the political and military life of the Mamluk state, at various levels of the state from a historical perspective. The role of Sâkî has been considered one of the most valuable professions, serving in the palaces of the kings and the homes of the notables since ancient times. The role of Sâkî, defined as a servant who serves drinks in a goblet to his master, became a widespread profession in the Arab world, especially during the Abbasid period, and those who practiced this profession assumed essential duties at the state level. It has been observed that the role of Sâkî, who began to gain a respected identity during the Turkish kings' period and was responsible for the education of the princes, was in a position very close to the ruler. When the works of Egyptian historians are examined, it can be said that the vast majority of the role of Sâkî was Haseki. Indeed, among the three thousand Persian and Tatar slaves of Sultan Baybars al-Bundukdârî, the Haseki, who had the highest ranks, were silahtars, camedars, and Sâkî. When we examine the processes of the role of Sâkî before they held positions in various levels of the state, we see that they were part of military units consisting of enslaved people. However, this situation changed when they were given control of approximately twenty enslaved people.

During the Mamluk period, the existence of the role of Sâkî, who had positions and authority at various state levels, especially in Egypt and Damascus, is noteworthy. Indeed, one of the leading roles of Sâkî of Müeyyed Muhammed b. Kalavun, the regent of Hama, Emîr Seyfeddin Dokuztemur b. Abdullah el-Hamevî was appointed as a Sâkî, and he has been bestowed with favors. Dokuztemur, who increased his population in the following periods, served as regents of Egypt, Aleppo, and Damascus. Emir Izzeddin Taktayî es-Saki took over the regency of Damascus for Sultan Bakrûk in 717/1317, and Emir Kusûn es-Saki en-Nasir took over the regency of Egypt for el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Ebû Bekir b. Nasir. On the other hand, after Sarghatmish al-Kazwini became the regent of Alexandria, Mahmûd es-Sâkî ez-Zâhiri, who began to take over the duty of Tablhane and who received the favors of Bire Regent Tughanca, was appointed regent of Tripoli and Damascus after the dismissal of Erghan Shah in 815/1412.

The power and effectiveness of the role of Sâkî, who fought alongside the sultans and served as their guards, varied periodically. In fact, since they were important in protecting both the sultan and the throne, the policies implemented towards them were harsh. Prominent emirs of the state, such as Seyfeddin Kündek es-Sâkî and Hüsameddin Tarantay es-Sâkî, were arrested for their dissent. The preparations for assassinations of the sultans by the emirs who fulfilled the duty of Sâkî continued in the later periods of the state. On the other hand, Kardem el-Haznedâr el-Kebîr and Inal Muhammed es-Sâkî agreed on the rebellion against Nâsır Ferec b. Berkûk in 812/1409, this provocative activity resulted in Kardem el-Haznedâr being arrested in the castle and Inal es-Saki being tortured and beaten by Emir Kacmak. When the military functions of the Sâkî are analyzed, it is seen that they were responsible for the command and administration of the troops. Bektemur es-Sâkî and Sungur el-Aşkarü'l-Hârib took part in the siege against the Franks in 665/1267 during the reign of Melikü'z-Zâhir Rükneddin Baybars I. On the other hand, during the expedition to Yemen in 725/1325, Olcay es-Sâkî en-Nâsiri, Kacmar el-Cevkendâr, known as Busash, Balbal es-Serhadî and Bektemur el-Alâîwere assigned to assist Emir Baybars el-Hâcib in the transportation of troops.

The fact that the role of Sâkî built mosques, inns, and accommodation centers in various cities of Egypt, apart from political and military situations, shows that they played a significant role in the social sphere. In this context, the mosque of el-Eşrefî es-Seyfî Kusun es-Sâkî el-Meliki en-Nâsri Mosque was built by Emîr Kusun es-Sâkî in 731/1331 near the Zuwayla Gate outside Cairo. Altunboğa el-Maredanî es-Sâkî built a mosque called Mâredanî made of marble and wood in 740/1340. When we examine the functions of the role of Sâkî in economic life during the Mamluk period, we see that they built commercial establishments. Taştemur es-Sâkî built a covered bazaar with many shops near the markets of Varakîn-Harîrin. In this study, which we examined by examining the works of Egyptian historians containing valuable information, it was revealed that the role of Sâkî stood out in terms of their qualities as politicians rather than serving drinks.